

Co je to vlastně důstojnost?

Chceme-li hovořit o čemkoliv, pak musíme nejprve vymezit obsah pojmů. Pojem důstojnost je dnes zmiňován na všech frontách, každý si však pod ním představuje něco jiného. Někteří (dávní i dnešní) filozofové jej chápou jako hodnotu přisuzovanou člověku zvenčí na základě úctyhodných vlastností a schopností, jiní jako vnitřní, vrozenou, inherentní hodnotu, která je lidské bytosti vlastní bez jakéhokoli přisuzování. Další vnitřní důstojnost sice implicitně předpokládají, oceňují však především vynikající vlastnosti dané osoby a tak se přiklání spíše k pojetí důstojnosti přisuzované. Zastánci monoteistických náboženství vidí důstojnost v každém člověku proto, že byl stvořen k obrazu Božímu (Genesis 1,26–27). Významné mezinárodní organizace vyhláší úmluvy a deklarace s cílem chránit člověka slabého a bezmocného. Zdůrazňují proto především důstojnost inherentní. (Připomeňme, že „Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny“ Rady Evropy byla včleněna již před 10 lety do našich mezinárodních smluv – č. 96/2001.)

Někteří významní představitelé tzv. bioetiky se neztotožňují s inherentním pojetím důstojnosti, nepřiznávají každému statut osoby, srovnávají hodnotu lidí postižených s hodnotou zvířat, a dokonce zpochybňují i právo těžce nemocných na život. Nedávno vyvolal bouřlivé reakce úvodník (BMJ, 2003; 327: 1419–1420), v němž známá autorka, prof. Ruth Macklin, zpochybnila samotný pojem důstojnost, který prý neznamená nic více než respekt k osobám nebo k jejich autonomii. (A tedy člověk, kterému nepřiznáme statut osoby anebo který dosud nemá, už nemá, anebo ani nikdy neměl schopnost autonomního rozhodování, postrádá důstojnost?? Nepřipomíná toto uvažování to, co zde už jednou bylo – lebensunwertes Leben?) Výše zmíněný dokument Rady Evropy vzešel z obav, aby nebylo mimořádných pokroků v biomedicínské oblasti zneužíváno i v neprospěch lidské bytosti. Přidáme-li k tomu uvedené názory a rozmáhající se hrubý utilitarismus, pak je riziko pro lidi těžce postižené a nemohoucí evidentní.

Inherentní důstojnost – úctu vyžadující hodnotu lidské bytosti vlastní – nelze v kontextu lékařství jakkoliv zpochybňovat. Nositel Nobelovy ceny v rozkvětu svých intelektuálních schopností má stejnou inherentní důstojnost jako těžce mentálně postižené dítě. Ani při umírání o ni člověk přijít nemůže. Z této důstojnosti pak vyvěrají lidská práva, rovnost všech lidí a stejné zacházení s každým jednotlivcem, pokud jde o spravedlivý politický řád. Důstojnost přisuzovaná zvenčí na základě určitých vlastností, schopností anebo postavení je něčím jiným. Tato důstojnost může být získána nebo naopak ztracena v důsledku hodnocení jiných lidí nebo i hodnocení sebe sama. Těžká choroba a umírání je jistě útokem na tento typ důstojnosti. Stačí připomenout, že pocit ztráty důstojnosti stojí na čelním místě ve výčtu důvodů, proč lidé v Holandsku žádají o eutanazii. Je proto třeba nemocným pomáhat proti podobným pocitům (anebo dokonce nepatřičným chováním tyto pocity nezhoršovat).

Ve všem našem konání však jde nejen o nemocné, ale i o nás samotné. Dle Edmunda Pellegrina jde o žitou zkušenost důstojnosti, která je nejen záležitostí intrasubjektivní, ale i intersubjektivní. Středem lékařství, z něhož vyvěrá celá mravnost medicíny, je přece setkání dvou lidí a jedinečnost jejich vztahu. Jeden z nich je v roli trpícího, čekajícího na pomoc, a druhý v roli pomáhajícího. První druhému odhaluje intimity těla i duše a věří mu a druhý má to privilegium, že mu může pomoci. Navzdory dnešním snahám o změnu vztahu lékaře a nemocného od paternalizmu k partnerství vždy jsou a budou znalosti a „moc“ na straně lékaře. A i proto musí lékař respektovat inherentní důstojnost člověka jakkoliv zuboženého, zbaveného autonomie, člověka v bezvědomí a člověka umírajícího. A má povinnost hájit tuto jeho důstojnost do posledního dechu – proti všem. Mnozí filozofové rozebírají pojem důstojnost, aniž viděli člověka v jeho utrpení a umírání a aniž zažili onu žitou zkušenost důstojnosti.

Marta Munzarová

prof. MUDr. Marta Munzarová, CSc.

Lékařská fakulta Masarykovy univerzity
Heinrichova 25, 602 00 Brno
mmunzar@med.muni.cz
